

– KÖZLEMÉNY –

KATOLIKUS OKTATÁS A HUMANITÁS ÉS ÉRTÉKEK ÁTADÁSA – AKÁR A FŐSODORRAL SZEMBEN IS

*Gondolatok a Nevelési Kongregáció 2015. évi
világkongresszusa kapcsán*

GERENCSÉR Balázs Szabolcs
egyetemi docens (PPKE JÁK)

Ritkán lehet szaklapban egy konferenciáról szóló beszámolót olvasni. Mégis most úgy éreztem, hogy a IAS hasábjai méltó terepet adnak egy, a katolikus oktatás (és különösen a felsőoktatás) aktuális kihívásait számba vevő 2015. novemberi kongresszus üzenetének. Jőmagam a jogi szekción és a plenáris üléseken vettem részt, így a kongresszus más részeinek megismerésében a munkadokumentumok és a további szekciók összefoglalói segítettek.

1. A kongresszus előkészítése és a kettős évforduló

50 éve, 1965. október 28-án fogadták el a *Gravissimum educationis* című második vatikáni zsinati határozatot, amely a keresztény nevelés tartalmáról, az intézmények feladatairól és eszközeiről szól átfogó jelleggel. 25 éve pedig, 1990. augusztus 15-én adta ki Szent II. János Pál Pápa a katolikus egyetemeknek címzett *Ex corde Ecclesiae* című apostoli rendelkezését. Ez utóbbi dokumentum szűkebb tárgyat fejt ki, amit ha nagyon röviden akarunk összefoglalni: a katolikus egyetemek helye az egyházban és szolgálatuk a társadalomban.

E két dokumentum megszüvegezése óta eltelt időben az Egyház viszonya az oktatáshoz, valamint a katolikus (keresztény) oktatás szükségessége nem gyengült – sőt egyre nagyobb szükség van rá. A katolikus oktatás azonban mind alsó, mind felső fokon ezer nehézséggel küzd minden kontinensen. A katolikus oktatási intézmények célja ma is több mint egyszerű képző központok működtetése – eltekintve a gazdasági, jogi, igazgatási, lelkeségi és más problémáktól. Feladatuk, természetükből adódóan, hogy teret adjanak a találkozásoknak, a párbeszédnek és a kölcsönös növekedésnek. Az eltelt ötven évben a katolikus oktatási intézmények száma világszerte közel megduplázódott – ezen belül is a felsőoktatási intézmények száma 2012-ben majdnem hatszor annyi

volt, mint a hetvenes évek elején.¹ Ezt a nagy arányú növekedést, a globalizáció hatásait és a társadalom változásait egyszerre kell figyelembe venni, ha a katolikus oktatás mai helyét kívánjuk meghatározni.

A katolikus oktatásban való elkötelezettséget kívánta megerősíteni a kettős jubileumra szervezett világtalálkozó, amelynek előkészületei már 2012-ben elkezdődtek, amikor a Nevelési Kongregáció tagjai és a világ különböző pontjairól meghívott szakértők szemináriumot tartottak Rómában. Ennek eredménye lett az a 2014-ben elkészült dokumentum, amely később a világtalálkozó címe is lett: *Educating Today and Tomorrow: A Renewing Passion*. Ez a munkadokumentum (*instrumentum laboris*) lett a vezérfonala az előkészítő munkáknak. A szöveg tartalma alapján inkább egy vitairat. Célja, hogy továbbgondolkodásra ösztönözzön mindenkit a katolikus oktatás (nevelés) szükségességéről az evangelizációban. A két alapküldetés bemutatását követően két fő részből áll: az egyikben az alaptól a felsőfokú intézményekig összegyűjti azokat a csomópontokat, amelyek szerinte meghatározzák, hogy milyenek is legyenek ma a katolikus oktatási-nevelési intézmények; a másik részben pedig számba veszi azokat a kihívásokat, amelyekkel ma szembesülnek ezek az iskolák és egyetemek. Ez utóbbinál a dokumentum különösen is felhívja a figyelmet a felsőoktatás nemzetköziesedéséből, az online forrásokból, a munkaerő-piacokból, a minőségi követelményekből, a belső igazgatás autonómiájából és a katolikus identitásból adódó feladatokra. Ezeket követően pedig egy *kérdőívet* tartalmaz a munkadokumentum, amely négy kérdéskör mentén szólítja meg az intézményeket (identitás és misszió, alanyok, képzés, kihívások és tekintés).

A római LUMSA egyetem kutatóiból álló csoport dolgozta fel a kérdőívre adott, minden kontinensről érkező válaszokat 2015-ben. Az eredményeket itt nem részletezném, hiszen azok teljes terjedelemben elérhetők a *Lineamenta* című kötetben, amely a kongresszus előkészületeit foglalta össze. Annyit mindenesetre kiemelnék, hogy a válaszadók túlnyomó többsége szerint a katolikus oktatási intézmény több, mint egy munkahely, sőt elsősorban egy közösség, „az evangelizáció oktatási közössége”.

Az előkészületekkel párhuzamosan az UNESCO 2015. június 3-án mintegy négyszáz fő részvételével egy szemináriumot tartott, amely kapcsolódott a tárgyhoz – és egyébként a szervezet 70 éves fennállását is ünnepelte. Itt különös hangsúlyt nyert a „felelős állampolgár” nevelésének és a kritikus gondolkodás kialakításának szükségessége – különös tekintettel az egymásra ható kultúrák tekintetében.

2. Az elhivatott oktatás szenvedélye (szekciók és tapasztalatok)

A 2015. november 18-21-e között megrendezett kongresszusra minden földrésről mintegy kétezer résztvevő érkezett. A nyitó és a záró szekció plenáris üléseit a Vatikánban lévő VI. Pál auditoriumban tartották. A kongresszus gerincét képező két nap négy szekcióra tagozódott: a katolikus egyetemek és iskolák tematikus szekcióira, a

¹ 1971-ben 1,5 millió katolikus egyetemet tartottak számon, míg 2012-ben 6 milliót. Az összes katolikus alap-, közép- és felsőfokú intézmények száma ebben az időben 31,2 millióról 58 millióra emelkedett. *Lineamenta. Educating Today and Tomorrow: A Renewing Passion*. (konferencia-kiadvány) 246.

jogi szekcióra, valamint a Katolikus Oktatás Nemzetközi Irodájának (OIEC) ülésére. Ez utóbbi rész maradt továbbra is a Vatikánban, míg az első három nagyszekció üléseit a Rómához közeli vulkáni kráter oldalában fekvő – és a Vatikán állam területéhez tartozó – Castelgandolfo község-beli *Centro Mariapoli* nevű konferencia-központban rendezték meg. A sok utazás a konferencia helyszíne és a római szállásunk között nem-hogy akadályos lett volna a munkának, hanem éppen segítette a tárgyra fókuszálni: az egyik reggeli szekcióülést például a római csúcsforgalom miatt a buszon kezdtük el...

Az egyetemek és iskolák *szekcióinak fő témái* az identitás és misszió, az oktatásban érintettek, az oktatók képzése, valamint napjaink aktuális kihívásai voltak. A munkamódszer egységes volt: egy összefoglaló előadást követően felkért szakértők szóltak hozzá, majd minden résztvevő számára lehetőség nyílt a reflexióra. Nehéz az öt kontinens – sokszor megrázó – problémái között mindenkire érvényes megállapításokat tenni. Mégis a kongresszus, talán éppen hatalmas méretei ellenére működő interaktivitása okán, egyetemes eredményekre tudott jutni. A katolikus egyetemeknek és iskoláknak a reaktív és bezárkózó attitűdje helyett, amely egyébként csak az egyéni versenyt és az egyenlőtlenséget erősíti, nyitottan és proaktívan kell az *emberi személy elsőbbségét, a közösség értékét*, valamint a *közjót* a társadalomba vinni – szól az összefoglaló komüniké.²

A *jogi szekciót* az European Association for Law and Policy (ELA) nevű, belga bejegyzésű és az antwerpeni egyetemhez kötődő nemzetközi civil szervezet rendezte. Az első ülésnapon az anyanyelvi oktatás és az egyházi iskolák kapcsolata merült fel. Nyitó előadásában a kanadai nyelvjogi professzor, Fernand de Varennes mutatta be, hogy az egyház társadalmi tanításában is hangsúlyt kap az anyanyelven történő oktatás. A II. Vatikáni Zsinattól az *Evangelii gaudiumig* jól látható, hogy az egyház is ösztönzi a személyes megszólítást. Empirikus kutatások sora igazolja, hogy ahol anyanyelven történik az oktatás, ott alacsonyabb az írástudatlanság. Charles Glenn professzor, az Egyesült Államok neves oktatáskutatója hangsúlyozta, hogy a helyes egyensúly megteremtése a cél a nyelvhasználat terén is. Az egyensúly és a társadalom tagjainak egészséges együttélése kialakításában jelentős szerepet kapnak az egyházi intézmények. A katolikus oktatás fogalmához legszorosabban a nyitottságnak, a párbeszédnek, a kölcsönös megértésnek kell tartoznia. Mégis több előadó az USA-ból és Oroszországból arra panaszkodott, hogy az egyházi iskoláik egyre zártabbak, elitisták, emellett sokszor az állam inkább akadályozza a működést, mintsem segíti. Ahhoz hogy az egyházi iskolák ne zárják ki magukat a társadalomból, újra kell gondolni az egyházi oktatás küldetését. Olyan felmérés is készült (William Jeynes) az USA több államában, amely bemeneti és kimeneti szempontok szerint hasonlította össze az állami és egyházi tanintézményeket. A kutatás eredménye szerint egyértelműen jobb eredményeket és magasabb szintű tudást érnek el a hallgatók az egyházi intézményekben amellett, hogy a hátrányos megkülönböztetés jelentősen alacsonyabb fokú közöttük.

Dél-amerikai és (dél-) afrikai előadók az otthontanulás (home schooling) egyre növekvő jelenségéről beszéltek és az ezzel járó kihívásokról. Felmerült egy értékes vene-

² <http://www.educatio.va/content/cec/it/eventi/congresso-educare-oggi-e-domani/educating-congress.html>

zuelai kezdeményezés is (Alive to the World), amely a keresztény értékek átadásához nyújt eszközt. (Mint megtudtam, ezek az iskolásoknak szóló kreatív és modern füzetek már Magyarországon is elérhetőek.)

Az Európa nyugati feléről jött előadókat alapvetően az iszlám-kérdés foglalkoztatta – érthetően, hiszen a kongresszussal párhuzamosan már egymillió – többségében – szír érkezett Németországba csak 2015-ben. Hollandiában, ahol már eddig is nagyszámú muzulmán tanuló élt, hosszú évek tapasztalata szerint ezek a hallgatók gyengébbek és nagyon nehezen motiválhatóak. A társadalom alapértékeinek – köztük a nők egyenjogúságának – megtanítása különösen fontos, ezért inkább az oktatás igazodik a tanulókhöz és új pedagógiai módszereket dolgoznak ki, amivel a bevándorlók motivációja is elérhető. (Megjegyzem, hogy mindez a 2015. szilveszter éjjeli kölni, alapvetően nők ellen irányuló atrocitások előtt hangzott el.) A holland felsőoktatás egy érdekes tapasztalata viszont, hogy egyre nagyobb az igény a dogmatikai alapok mélyebb elsajátítása iránt, és a hallgatók többsége nem egy gyors instant-diplomát szeretne, hanem elmélyült tudást. Roberto Toniatti trentoi alkotmányjogász professzor szerint a jövő kérdése nem az egyház és állam kapcsolata lesz, hanem sokkal inkább a vallások és az állam kapcsolata.³

Sok ország beszámolóját hallgatva egyre erősödött bennem az az érzés, amire már a felkészülés során jutottam: hazánk a jogi szabályozás terén kifejezetten a lelkiismereti és vallásszabadságot legjobban toleráló országok körébe tartozik.

A kongresszus megerősített minden résztvevőt abban, hogy az egyházi köznevelés és felsőoktatás napjainkban rendkívül fontos szerepet tölt be a társadalomban. Több előadó is felhívta a figyelmet a terrorista cselekményekre, amelyek közül sok kifejezetten keresztény-ellenes motivációjú. A fegyveres és más (pl. gazdasági) erőszak különösen indokolja, hogy az élet értékeit kell közvetíteni, amelyeknek hiteles forrásai az egyházi intézmények. Megjegyzem, itt szoros kapcsolatot éreztem XVI. Benedek gondolataival, aki a halál kultúrája helyett az élet kultúrájának továbbadását hangsúlyozta.⁴

Ahelyett, hogy egyetlen mértékegységnek a profitot és a hasznosságot választanánk; a hatékonyságot ünnepelelnék mindenekfelett; a sikert bármi áron elérni akaró individuális attitűddel élnénk, éppen ellenkezőleg, a kongresszus fő üzenetét abban látom, hogy az egyházi intézményeknek vissza kell térniük küldetésük eredetéhez. *Az élet, a teremtés, a humánus alapértékeinek továbbadása az a cél, amit már a jubiláló dokumentumok is hangsúlyoztak. Ma viszont ezeknek az értékeknek különösen nagy jelentőségük van, hiszen a fősodor sok esetben éppen ellenkezőleg hat. Ahogy az Evangélium kezdetű apostoli buzdításban ír a Szentatya az új missziós kilépésről, a „kilépő egyházzról”; mindez az oktatásban például a mainstream kényelmes árnyékából való kilépést jelenti, ha egyetemes értékeinket és identitásunkat felvállaljuk.*

³ A jogi szekció előadásainak szerkesztett változata várhatóan 2016-ban a Wolf Legal Publishing gondozásában fog megjelenni. A konferencia előzetes anyagai az ELA oldalán elérhetőek: www.lawandeducation.com.

⁴ Joseph RATZINGER: *Benedek Európája a kultúrák válságában*. Budapest, Szent István Társulat, 2005.

3. Ferenc pápa a transzcendens realitásáról, a nyitottságról és a három nyelvről

A kongresszus záró plenáris ülésén Ferenc pápa is részt vett. A résztvevők hozzá intézett kérdései az intézmények valós keresztény jellegére, a találkozások kultúrájára és a béke építésére vonatkoztak.

A Szentatya válaszaiból külön kiemelnék egy nagyon egyszerű és szemléletes képet. A katolikus oktatásban a három nyelv: az ész, a szív és a kezek nyelve szorosan összekapcsolódik és folyamatosan egymásra hatnak – mondta a Szentatya.

Az ész a gondolkodásra hat, aminek a kimunkálását végzik az oktatók. A katolikus oktatás Ferenc pápa olvasatában nem más, mint az (egyetemes) emberi értékek átadása a valóság, a realitás minden tekintetében.⁵ Az egyik ilyen realitás: a transzcendens. Ha ezt nem vesszük figyelembe, akkor az oktatás sem lesz befogadó és nyitott, hanem kirekesztő és zárt. A katolikus oktatás tehát különösen fontos szerepet kap abban, hogy a humanitást adja át a lehető legteljesebb horizonton. A keresztény oktatás tehát fogalmakat, magatartásmintákat és értékeket közvetít, ami az emberséges élethez vezet a fiatalokat.

A humanitás a belépő a katolikus oktatáshoz, mondta a pápa. Ahol ez nincs, oda Krisztus nem tud belépni. A *szív* nyelve segít az ész által elsajátítottakat és a transzcendens valóságát megélni. A megtanult emberség a szív erejével válik irgalmassággá, figyelmességgé, párbeszéddé, befogadássá, nyitottsággá, együttműködéssé.

Végül a *kezek* nyelve mindezt cselekvéssé alakítja át. Az oktatásnak feladata így az is, hogy támogassa az első lépéseket. Ahogy egy gyerek tanul járni: csupa rizikóval. Kell a lépések ésszerű rizikóját vállalni ahhoz, hogy abból haladás legyen. Az oktatás jellemzőiként az informalitást, a befogadást és a vállalkozó szellemet emelte ki – amely a perifériákra is képes kimenni.

A folyamat pedig körkörös: amit a kezek tesznek, azt fogja a szív befogadni és az ész úgy fog gondolkodni. Amiben pedig a szív hisz, az hat a gondolkodásra és a tetteinkre.

Stílusosan a résztvevőknek házi feladatot is adott Ferenc pápa. A most megnyitott jubileumi évben az irgalmasság testi és lelki cselekedeteinek az oktatásban való alkalmazhatóságát gondoljuk végig – mondta. Az emberek emberségre való oktatása és Európa újratanítása nagy feladat, sok alázat, erő és elhivatottság kell hozzá – ahogy a kongresszus címe is sugallja. Az egyház–állam–család között lévő szövevény az oktatás terén ma megtört, aminek helyreállítására új utakat kell keresnünk.

Az identitás vállalása, az irgalmasság gyakorlása, a befogadó párbeszéd-készség kialakítása valahol mind egy tőről fakad. Érdemes tehát ezt a tövet újra és újra megkeresni.

⁵ Vö: *Ex corde Ecclesiae*, 4.: „[...] a katolikus egyetem azzal tűnik ki, hogy a természet, [...] ember és az Isten teljes igazságát kutatja.”